

Juhan Jürme – sõjakeerises varalahkunud talent

Johannes Jürgenson (Juhan Jürme) oli helilooja, koorijuht ja muusikapedagoog.¹

Juhan Jürme sündis Tallinnas 20. märtsil 1896. aastal (ukj) ning ristiti ja konfirmeeriti Tallinna Jaani koguduses.

Perekond

Jürgensoni vanemad Mihkel Jürgenson ja Leena snd Alavina olid esimese põlve tallinlased ning pidasid sisseõiduhuovi ja talurahvapoodi. Nende perre sündis kuus last: Maria (1891–1959), Gustav (1894–1919), Johannes, Michael-Leonhard (1898–1966), Valter (1901) ja Laina Juliane (1905–1976). Vanemate muusikaarmastusest teateid ei ole. Iseloomult olnud ta õdedest-vendadest pehmema loomuga, ent siiski väga kindlameelne, energiline ning samas tasakaalukas.²

Jürme nimetas oma abikaasat Elfriede-Vilhelmine snd Põlmat (1896–1943), kellega ta Kaarli kirikukirjade järgi laulatati Tallinna Kaarli kirikus 21. märtsil 1920. aastal, „oma poissmehepõlve sõbratariks“.³

Tallinna perekonnaseisuameti otsusega 6. juulil 1938 määrati Johannes Jürgensonile uueks eesnime kirjutusviisiks „Juhan“ ja 24. augustil 1938 ühes abikaasa Elfriede-Vilhelmine ning laste Lea (hiljem Koitla) (1921–1967), Raoul (1924–1987) ja Olaf (1930–1982) uueks perekonnanimeliks „Jürme“.⁴

¹ Kasutan läbivalt 1938. aastal eestistatud nimekuju, v.a. tsitaadid ajalehtedest.

² Ivalo Randalu. Juhan Jürme I. Elust ja tööst. – Teater. Muusika. Kino (=TMK) nr 3, 1996, 117–118; Hugo Lepnurm. Juhan Jürme „Memento Mori“ – Muusikaleht (=ML), nr 3, 1996, 20.

³ Lepnurm 1996, 20.

⁴ Tallinna Kaarli koguduse arhiiv (=TKKA),

Ivalo Randalu vahendab poeg Raouli lese, Lea Jürme mälestusi: „Jürmede kodu oli väga monoliitne, Juhan hindas suguvõsa ühtsust, hoolitses sugulastevaheliste sidemete püsimise eest, organiseeris koos suvitamisi Salmistu rannas jne. Kui aga seltskond kokku saadud, taandus tavaliselt „teise pulti“. Ta omas majapidamise soont, suuremad sisseostud tegi alati ise ja nii võis teda ühtepuhku turul näha. Oli huumorimeelne, tegi vigureid, kuid kui poisid teda selles üle mängima juhtusid, pidas epistli ja vahel ka käratas kõvasti – aga ei karistanud.“⁵

Muusikaõpingud

Juhan Jürme muusikaõpingud algasid Peeter Süda (1883–1920) ja Anton Kasemetsa (1890–1978) juures. Kooliraha teenis ta kinodes klaverimängijana. Süda tuli Peterburi konservatooriumi õpingute järel Tallinna 1912. aastal ning Kasemets kinnitati 3. juulil 1914 Tallinna Kaarli koguduse organistik. Nad mõlemad andsid klaveri- ja muusikateooriatunde ning Süda ka kompositsiooniõpetust. Pole täpselt teada, kuidas Jürme õpingud nende kahe õpetaja juures kulgesid. I. Randalu kirjutab, et Süda väga valis oma õpilasi.⁶ Võime siis ka Jürme nende õnnelike hulka arvata.

Jürme muusikaõpingud jätkusid Tallinna Konservatooriumis, mille lõpetas 1925. aasta mais esimese lennu üliõpilasena oreli erialal August Topmani juures. Lõpueksami orelikontsert toimus Kaarli kirikus. „Juba improviseerimisel oli tunda, et hra Jürgensonil soliidne teoreetiline ettevalmistus olemas on, kuigi veel oma-

I pihtkonna V personaalraamat, lk 407–603.

⁵ Randalu 1996, 118–119.

⁶ Samas, 119.

Juhan Jürme.

pärasus ja mitmekesisus harmonisatsioonis mitte küllalt kujukalt esile ei tulnud. Kuid ei või tähendamata jätta, et vaheldusrikas improviseerimine oreliksamil arvatavasti kõige raskem ülesanne on, sest see nõuab looduslitselt erilist annet sellel alal. J. S. Bachi Passacaglia ja fuugas tõendas noor organist, et tema tublisti orelitehnikat valitseb ning registreite tarvitamist osavalt käsitada oskab. Kahjuks pole suur Kaarli kiriku orel neid lootusi täitnud, mis tema peale pandi. Kõige enam on siin vististi kiriku halb akustika süüdi, eriti, kui oreliil täie märgiga (tutti) mängitakse, heljuvad kiiremad käigud segamini, nagu see sageli M. Regeri fantaasias „Üks kindel linn ja varjupaik“ esile tuli. Hra Jürgenson esines ka heliloojana kahe tööga, hra A. Kappi teooria ja kompositsiooni klassist.“⁷

⁷ Päevaleht (=P) nr 120, 6.5.1925, *Teater ja*

Tallinna Konservatooriumi I lend.

I reas vasakult Bruno Lukk, Alice Segal, Jaan Tamm, Artur Lemba, Artur Kapp.

II reas Eduard Simson, Stella Lukk, Albert Köbelik, Edith Teige, Stanislav Schulz, Juban Jürme, Peeter Laja.

Esimese lennu lõpuaktus toimus 19. mail „Estonias“. Kontsert kestis kolm tundi. Peeter Laja esitas seal Bossi Orelikontserdi, Juhan Jürme Widori Orelisümfoonia.⁸

Muusikateadlase Ene Pilliroo andmetel olevat Jürme kahe aasta pärast lõpetanud konservatooriumi kompositsiooni eriala Artur Kapi juures ja oli aastakese (1926–1927) Konstantin Türnpu nimelise kapitali stipendiaat.⁹ Stipendiumi võis saada

muusika. Johannes Jürgensoni orelikontsert.

⁸ Mati Märtin. 70 aastat tagasi. Mai 1925. – Ml, nr 5, 1995, 12.

⁹ Ene Pilliroog, Juhan Jürme. – Eesti muusika biograafiline leksikon. 1. köide, A–M Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2007, 210.

konservatooriumi normaalkursuse kestel iga eesti rahvusest kompositsiooniklassi Eesti Vabariigi kodanikust õpilane, kes oli selle klassi programmi läbi võtnud kuni fuugani inc. ja keda kooli juhatus eduka töö eest toetuse vääriliseks tunnistas, sealjuures arvesse võttes toetuse paluja materiaalsel seisukorda. Seda hakati maksma 1. septembrist 1926.¹⁰

Teatri- ja Muusikamuuseumis on Jürme fondis konservatooriumi direktor Jaan Tamme allkirjaga taotlus Lauljate Liidule 13. oktoobril 1926.

¹⁰ Eesti Lauljate Liidu korraline nõukogu koosolek oli 28. veebruaril 1926 Liidu büroos, Tallinnas. Koosolekust võtsid osa 12 nõukogu liiget. – Ml, nr 5, 1926, 79

aastal anda stipendium „kompositsiooniklassi õpilasele“, samuti Jürme allkirjaga kinnitus 3197 marga suuruse stipendiumi vastuvõtmise kohta.¹¹

Pärast Türnpu surma asutati ka Türnpu-nimeline koorilaulu auhinna-kapital, mille protsentidest pidi antama auhind parima eesti koorilaulu autorile. Kapitali ülesandeks oli jäädvustada kadunud helimeistri nime ja innustada heliloojaid uute koorikompositsioonide kirjutamisele. Koorilaulu auhinna-kapitali esimese preemia sai 1931. aastal Mart Saar.¹²

¹¹ Eesti Teatri-ja Muusika Muuseum (=ETMM) F M 89-1.

¹² R. Saving Lauljate Liidu asutamisest ja 10-a. tööst. – Ml, nr 9, 1931, 211; Mitmesuguseid

Ka 1927. aasta Päevalehes on kirjutatud, et Jürme, kes on pühendanud end vaimulikule muusikale, lõpetab sama aasta kevadel kompositsiooni eriala.¹³

Peterburi konservatooriumi oreli- klassi õpilastel oli olemas nimetatud konservatooriumi asutaja Anton Rubinsteini ajast saadik väga tähtis eesõigus, mis teiste eriklasside õpilastel puudus. Nimelt õigus õppida oreli kõrval ka kompositsiooni, ilma et selle eest oleks tulnud eraldi maksta. Kõigi teiste eriainate õppijatel, kes tahtsid ka kompositsiooni õppida, tuli mõlema eriaine eest aga täis õppemaks eraldi tasuda. Eesti soost muusikaõpilastele, kel tuli sageli iga kopikaga arvestada, ei võinud niisugune soodne eesõigus olla ükskõik: oreliklassi astudes avanes neil võimalus orelimängu kõrval sama õppemaksu eest ka komponeerimist õppida, ja see oli neile suur asi.¹⁴

Tallinna konservatooriumis lähtuti õppekavades alguses just Moskva ja Peterburi süsteemidest.¹⁵ Sama kirjutab August Topman oma mälestustes:¹⁶ „Kõige rohkem tuli mul aga koos töötada Artur Kapiga, kelle juhtimisel kõik oreliõpilased pidid läbi võtma kompositsiooni eriala kavas ettenähtud teoreetilised õppeained, nii nagu see oli olnud Peterburi konservatooriumis./.../ Organistidelt nõuti ju improviseerimist, see aga nõuab küllalt põhjalikke teoreetilisi teadmisi. Ka Artur Kapp kuulus alati oreliklassi eksamikomisjoni.“¹⁷

August Topmani väide, et tema esimesed lõpetajad Juhan Jürme ja

teateid. Türipu' nimelise laulude auhindamise tulemusi – MI, nr 5/6, 1931, 166.

¹³ PI, nr. 104, 15.4.1927. *Helilooja Johannes Jürgenson*.

¹⁴ Anton Kasemets. Jooni eesti muusika ajaloo. – MI, nr 11, 1926, 164.

¹⁵ Monika Topman. Mõnda möödunud. Muusikaakadeemia. Tallinn 1999, 15.

¹⁶ August Topman. Mälestused. Tallinn: Eesti Raamat 1972, 167.

¹⁷ Samas, 173.

Adolf Vedro oma esimeste õpilastega.

Taga reas vasakult Enn Võrk, Juhan Jürme ja Johannes Kappel. 1924–1925.

Peeter Laja lõpetasid lisaks ka konservatooriumi kompositsiooniklassi prof. Artur Kapi juures,¹⁸ ei leia kinnitust. Peeter Laja lõpetas teistkordselt 1928. aasta IV lennu hoopis keskkooli laulu- ja muusikaõpetuse klassis.¹⁹

1927. aastal puhkes ajakirjanduses poleemika õppekavade üle. Näiteks Riho Päts, kes oli lõpetanud 1926. aastal, väitis, et hoitakse kinni „vanast Peterburi konservatooriumi iganenud õppekavast“.²⁰ Õppimine polnud ka odav. „Lisaks õppemaksule olid sisse seatud „eksamirahad“, millele 1924. aastast lisandus „registreerimismaks“.²¹

Ehkki Jürme õppimist konservatooriumis kompositsiooni alal Artur Kapi juures mainitakse korduvalt, siis vastus küsimusele, miks see lõpetamata jäi, jääb praegu saladuseks. Võib-olla nappis raha või olid muud põhjused.

¹⁸ Samas, 176.

¹⁹ Monika Topman. Mõnda möödunud. Muusikaakadeemia. Tallinn 1999, 123.

²⁰ M. Topman 1999, 22.

²¹ Samas, 11.

A. Topmani sõnul oli Jürme hea improviseerija, registreeris hästi ja juhatas koori. Pärast konservatooriumi lõpetamist pühendas ta ennast peamiselt heliloomingule ja muusikapedagoogilisele tööle.²²

Nõukogude ajal välja antud raamatus pole Jürme kirikutööd mainitud.

Töö koolis

Jürme töötas aastatel 1929–1942 muusikaõpetajana Tallinna Linna Tütarlaste Kommertsgümnaasiumis, on töötanud Tallinna Poeglaste Kaubanduskoolis ja olnud ka Riigi Kunstööstuskooli 60-liikmelise laulukoori dirigent (Koori on eri aastail juhitanud ka Riho Päts, Karl Leinus ja prl Noodaper)²³.

Paljud Tütarlaste Kommertsgümnaasiumi õpetajad ja õpilased on kogumikus „Tallinna Linna Tütarlaste

²² August Topman. Mälestused. Tallinn: Eesti Raamat 1972, 176.

²³ Maire Toom. Riigi Kunstööstuskool 1914–1940, Eesti Kunstiakadeemia 2004, 96.

Kommertsikooli koor, orkester ja Juhan Jürme.

1940. aasta märtsis Ringhäälingus plaati salvestamas „Rukkirääku“ ja „Kevade süüti“.

Kommertsgümnaasium e Kommertsikool 1937–48²⁴ jaganud oma mälestusi Juhan Jürmest.

Helmi Metsvahi-Ole: „Koolis oli rohkesti isetegevust. 1916. aastast alates tegutses koolis viiuliorkester „Estonia“ teatri viiuldaja C. Strobeli juhatusel; selles mängisid neli õpetajat ja kümnekond õpilast. 1928. a. loodi selle orkestri asemele keelpilli-orkester, mida juhatas õpetaja Johannes Jürgenson-Jürme. Orkestris mängis üle poolesaja õpilase.“²⁴

Direktor Aleksander Veiderma: „Senise laulmisõpetaja Anton Kase-metsa siirdumisel „Estonia“ teatri direktoriks tuli tema asemele Juhan Jürme. Ta oli väga töökas, harjutas üksikute õpilastega õhtuti küll laulmises, küll muusikariistadel. Selle hoolsa töö tulemusel kujunesid sil-

mapaistvaks õpilaskoorid ja -orkester ning kontserdid, mida me mõnikord korraldasime ka „Estonia“ kontserdisaalis, suutsid rahuldada juba nõudlikumat publikut. Jürme ise lõi väga ilusaid laule, sealhulgas ka koolihümni viisi, sõnad õpilane Silvia Hüpponen (Silvia Rannamaa). Üldtuntud on tema „Rukkirääk“. Kaua istus ta ooperi „Barbara von Tiesenhusen“ kallal (süžee Aino Kallase j.). Ta töötas õhtuti lauluklassis, laulis ise valju häälega ja mängis klaveril... Kooli kantseleis töötasid kaks isikut, pr. Jürme ja prl. Salm (hilisem pr. Arder).“²⁵ „Koolis tegutses suur laulukoor ja orkester, kel oli pille üle saja. Õpetaja Jürme töötas pärastlõunati peaaegu iga orkestrandiga üksikult, et teda õpetada oma pilli valitsema. See töö kandis vilja, koori ja orkestri tase kontsertidel ja pidudel oli kõrge.

Veel saksa okupatsiooni ajal, 1943. aastal, kavatsesime esineda suurema kontserdiga Estonia kontserdisaalis, ettevalmistused olid täies hoos, kuid märtsi pommitamisel hukkus Juhan Jürme koos oma abikaasaga.“²⁶

Leida Sekker-Allik: „Muusikaõpetajast Juhan Jürgenson-Jürmest on unustamatult meelde jäänud muusikatund Kaarli kirikus, kus ta oreilil lausa imet tegi.“²⁷

Õie Veevo-Lepik: „Väga pidasime lugu oma lauluõpetajast Juhan Jürmest. Laulutunnis kuulas ta tähelepanelikult meie viisipidamist, kutsudes siis viisikindlamad laulukoori. Iris Kuurale, Laine Tiikmale ja minule ütles ta otsustavalt, et meil tuleb viiulimängu hakata õppima. Vanemad muretsevad muusikariistad ja nii me Kommertsgümnaasiumi orkestrisse

²⁴ Tallinna Linna Tütarlaste Kommertsgümnaasium: Kommertsikool 1937–48 (1954). Koost. Asta Männik-Kiitam Tallinn 1993, 21.

²⁵ Samas, 11.

²⁶ Samas, 6.

²⁷ Samas, 29.

Riigi Kunsttööstuskooli laulukoor. II rea keskel dirigent Juban Jürme, temast paremal V. Päts ja A. Kilgas, u 1925–30.

Tungla sega- ja meeskoori I kontserdi puhul. Esireas vasakult: Valentine Kask, Tuundur Vettik, ?, Evald Laanpere. Tagareas keskel Juban Jürme.

sattusime. Juhan Jürme „Rukkirääk“, „Kevade süit“ ja lõbus „Tere tibu-kene“ istuvad iga Komme tüdruku südames küll elu lõpuni. 1940. aastal mängisime Riigi Ringhäälingus need lood ka plaati.“²⁸

Organist-koorijuhina Kaarli koguduses

Juba konservatooriumis õppimise ajal asus Jürme tööle Toompea Kaarli koguduse organisti ja koorijuhina. Lisaks oli ta muusikaõpetaja Tallinna Linna Tütarlaste Kommertsgümnaasiumis ja Tallinna Poeglaste Kaubanduskoolis (1929–1942) ning Tallinna Konservatooriumi õppejõud (1942–1943).

Töö Kaarli kirikus algas 1922. aastal. Ehkki kõstrite osa muusikatöös ja eriti orelimängus hakkas 1920ndatel ja 1930ndatel aastatel järjest vähene-ma ja jõukamad kogudused palkasid muusikatööd tegema professionaal-seid organiste-koorijuhte ning vai-mulik töö koondus tasapisi kogudu-se õpetajate kätte, siis uue Walckeri oreli saabumise ajal 1923. aastal oli Kaarlis tööl ka kaks kõstrit – Gustav Kasemets²⁹ (1866–1943) oli Kaarlis ametis 1910–1938 ning köster-orga-nist Ernst Loderaud³⁰ (1890–1962) töötas siin aastatel 1923–1932. Lisaks Juhan Jürmele töötas Kaarlis organis-tina ka Mihkel Lüdigi³¹ (1880–1958), kes oli siin ametis kahel korral: 1918–1925 ja 1928–1932.

Juhan Jürme tulek Kaarlisse lan-geb kokku Kaarli lauluseltsi algaasta-tega. Selts asutati koguduse peakoos-oleku otsusega 27. veebruaril 1920

²⁸ Samas, 34.

²⁹ Vt lähemalt: Külli Saard. *Rõõmus rõõmsatega ja kurb kurbadega*. Sulane nr 1/76, detsember 2021.

³⁰ Vt lähemalt: Külli Saard. *Ernst Loderaud. Kaarli koguduse köster-organist*. Sulane nr 1/78, detsember 2023.

³¹ Vt lähemalt: Piret Aidulo. *Muusikaelu enne Kaarli uut orelit ja Mihkel Lüdigi*. Sulane nr 1/78, detsember 2023.

Kaarli kiriku tegutseva koori liikme-test. Juhatuse esimeheks valiti algul üks koori asutamise eestvedajaid õpe-taja Artur Sommer (Soomere). Koori-juhiks sai Mihkel Lüdigi, kuid kuna tal oli Tallinna Kõrgema muusika-kooli rajamise ja juhatamisega palju tegemist, siis võttis juba 1920. aasta oktoobri lõpus selle ameti üle heli-looja, koorijuht ja pedagoog (Gustav) Evert Mesiäinen (1886–1967). Tema tööd jätkas 25. septembril 1922 noor organist-koorijuht Juhan Jürme.

Läbi ajakirjanduse saame teada lauluseltsi koori esinemistest juba al-gusaastail – Mesiäineni juhatusel lau-lis koor 20. märtsil 1921 Pikal tänaval Börsi saalis, 9. aprillil 1922 anti kont-sert Kaarli kirikus (pool sissetulekust läks kogudusele uue oreli muretsemi-seks) ning 20. novembril 1922 kor-raldati Estonias kahesajale lapsele kontsert-õhtu eesti ja soome lastelau-ludega.³²

Lauluseltsi esimees õpetaja A. Sommer kirjutab 1922. aastal: „Oma põhikirjas kriipsutas selts alla, et tema vaimulikku laulu tahab edendada. Selts on püüdnud siamaani omi lu-bamisi jõudumööda teostada, on ni-melt Kaarli kirikus, mille rüppest ta välja on sirgunud ja millelt ta osa oma nimest on pärinud, kontserte, laulu-õhtuid on korraldanud ja tähtsamatel pühadel lauluga esinenud. Ettetulnud juhtumiste pärast kannatas selts vii-masel ajal laulukoori juhi puudusel. /.../ Selts on iseseisev, kuid temal on oma suured väljaminekud: laulu-koori juhataja palk, ruumide eest tasu jne. Raha puudusel on pidanud selts kontsertballisi toime panema, mille-del seltsi kõrgema eesmärgi kättesaa-miseks sagedasti mingit ühist ei ole /.../ ehk leiab koguduse eestseisus võimalust juhatajale oma poolt palga-lisa maksma, selts omalt poolt lubab aga jaataval korral endiselt kiriku-

³² Pl, nr 74, 19.3.1921, Kuulutuste veerg; Waba Maa, nr 301, 11.11.1921; Pl, nr 303, 12.11.1921, leht 9; Pl, nr 81, 7.4.1922, leht 5.

lauluga jumalateenistusi ilustada jne.

Vahepeal valis seltsi peakoosolek herra Jürgensoni omale laulukoori juhatajaks häälteenamusega. Selle-pärast pöörab eelnimetatud seltsi eestseisus käesoleva kirjaga Kaarli koguduse Eestseisuse poole, kuidas vaatab koguduse juhatus ettetoodud asja peale, missugused tingimused ja kui sagedased laulukoori esinemised tehakse koorile üleandmiseks. Selle üle palub seltsi esimees võimalikult peatset vastust.“³³

1922. aastal oli Juhan Jürme kuu-palgaks alguses 2000 marka ja juba aprillis tõsteti see 3000 marga pea-le³⁴, organist M. Lüdigi sai aga iga korra pealt, mil kirikus orelit mängis 750 marka.³⁵ 1923. aasta oktoob-ri algusest peaorganistik valitud M. Lüdigi, kelle ülesandeks oli orelimäng kiriku kõigil peajumalateenis-tustel ja kord nädalas esinemine orelit-õhtul, sai palka 10 000 marka ning Jürme jätkas samadel tingimustel.³⁶

Peale Mihkel Lüdigi minekut Argentiinasse võttis Jürme Lüdigi kohustused enda peale ja sai lisaks oma palgale 5000 marka kuus.³⁷

J. Jürme, kõstrid G. Kasemets ja E. Loderaud pöörduvad aastate jook-sul korduvalt koguduse eestseisuse poole ning paluvad alandlikult „sil-maspidades praegust elukallidust ja meie veikseid palgaolusid“, neile 13. kuu palk jõuluks määrata, nagu seda kõik riigi omavalitsuse ja eraasutuste teenijad saavad.³⁸

³³ TKKA Sissetulnud kirjad 1922. – Kaarli Lauluseltsi eestseisuse kiri Kaarli koguduse eestseisusele 6.11.1922.

³⁴ TKKA Kaarli koguduse eestseisuse koosolekute protokollid 1922 – koosolek 8.5.1922.

³⁵ Samas. – koosolek 6.3.1922.

³⁶ TKKA Kaarli koguduse eestseisuse koosolekute protokollid 1923 – koosolek 8.10.1923.

³⁷ TKKA Kaarli koguduse eestseisuse koosolekute protokollid 1926 – koosolek 15.2.1926.

³⁸ TKKA Sissetulnud kirjad 1923. – kiri

Kaarli Lauluselts 1926. aastal Nõmme laulupäeval. Teises reas paremalt kolmas J. Jürme.

1925. aasta 5. aprillil palmipuu-depühal Kaarli kirikus toimunud vaimulikul kontserdil kandis 70 lauljaga koor Jürme juhatusel ette Tallinnas esmaettekandele tulnud F. Mendelssohni lõpetamata oratooriumi „Kristus“. Kaastegevad olid sopran M. Lüdigi ja viiulil A. Pappmehl.³⁹ Sama aasta 29. novembril kirikus toimunud kontserdil esitati Bach'i loomingu.⁴⁰ Jürgenson ja Kaarli lauluselts olid sel aastal esinenud jaanipäeval ka Harju-Jaani kirikus.⁴¹

Koori repertuaaris oli tähelepanuväärne koht Jürme enda loomingu. Kuna ta töötas kirikus ja koolis, siis kasutas ta nii ilmalikke kui vaimulikke alustekste. Nii toimus näiteks

1926. aasta 9. novembril Tallinna linna tütarlaste kommerts-gümnaasiumis „noore muusikamehe Johannes Jürgensoni helitööde kontsert“, kus konservatooriumi keelpillide orkestri, Kaarli lauluseltsi segakoori ja mõningate solistide poolt kanti ette kümme vaimulikku ja ilmalikku helitööd tema loomingu.⁴²

Jürme esineb ka organistina. Näiteks Kaarli kirikus Suurel Neljapäeval 1926. aastal koos Artur Kapi ja naiskooriga „Linda“ ning 18. augustil 1926 Jaani kirikus Peeter Süda loomingu õhtul, kus kontserdi järelkajas kiidetakse küll Mart Saart ja Peeter Laja rohkem.⁴³

Tallinna Kaarli lauluseltsi 6. aastapäeva pühitseti 13. juunil 1926. aastal Kaarli kirikus kontsertjumalateenistusega ja osavõtt sellest oli „elav“.⁴⁴ 1927. aasta 7. veebruaril pidas Lauluselts oma korralist aasta peakoosolekut. Anti ülevaade aasta jooksul tehtust – esinetud oli 38 korral, mis on väga suur arv, anti 3 vaimulikku kontserti, esineti ka kontsertjumalateenistustel ning võeti osa Tartu maakonna laulupeost ja Nõmme laulupäevast. Kooril oli ettevalmistamisel suurem vaimulik kontsert, mille eeskavasse oli võetud Juhan Jürme helitöö. Kooril oli plaan osaleda sama aasta suvel Viljandis Sakalamaa IV laulupeol.⁴⁵

17.12.1923.

³⁹ Pl, nr 89, 2.4.1925 *Teater. Muusika*.

⁴⁰ Pl, nr 322, 27.11.1925.

⁴¹ MI, nr 6, 1925, 94. *Kroonika*.

⁴² Kontsertide ülevaade Joh. Jürgensoni helitööde kontsert. – MI, nr 21, 1926, 334.

⁴³ Pl, 31.3.1926 *Kontsert Kaarli kirikus*; MI, nr 8, 1926 *Kontsertide ülevaade. Peeter Süda orelitööde kontsert*.

⁴⁴ Teateid laulukooride tegevusest. Tallinna Kaarli lauluseltsi 6. aastapäev. – MI, nr 6, 1926, 96.

⁴⁵ Laulja. Kodumaa. Kroonika, Tallinna Kaarli lauluseltsi tegevusest – MI, nr 2, 1927, 29.

JAANI KIRIKUS

Pühapäeval, 18. aprillil 1926. a., kell 6 õhtul

PEETER SÜDA

orelitööde kontsert

(kadunud helilooja mälestamiseks).

Kaastegevad:

helilooja **Mart Saar, P. Laja** ja **J. Jürgenson.**

EESKAVA.

1. Prelüüd ja fuga sol. min.
P. Laja.
2. a) Lacrymosa — Mozart-Süda
b) Pastorale.
J. Jürgenson.
3. a) Ave Maria;
b) Scherzo.
P. Laja.
4. Fuga fa min.
M. Saar.

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühiseuse trükikoda, Pikk tän. 2.

Suurel Reedel, 15. aprillil 1927, oli Kaarli kirikus J. Jürme kantaadi „Pärast õhtusöömaaga“ esmakordne ettekanne autori enda juhatusel. „Nagu ühekordse kuulamise järele võis otsustada, on selles Jürgensoni esimeses suuremas helitöös mõnedki ilusad mõtted ja õnnestunud kohad, kuid tervikuna jättis teos ebakindla ja stiilis mitte küllalt väljapeetud mulje. Ka tundus muusika iseloom, osalt ka instrumentatsioon paiguti sõnade tõsise sisuga võrreldes liig ilmalikuna ja kergena. Osalt vähendas helitöö mõju ka selle võrdlemisi nõrk ettekanne, eriti mis puutub koori osasse.

Viimane oli õige ilmetu ja jõuvaene, ning lasi end tihti orkestrist ja orelist kinni matta, kuna solistid pr. Hellat-Lemba, hra Arder ja hra Ots viisid oma osad meeleolukalt läbi, olgugi et need pole just kõige tänuhikumalt kirjutatud.“⁴⁶

1927. aastal ilmus Jürmel 12 võimalikku laulu, mille kirjastas Kaarli Lauluselts, samade teostega plaaniti ka kontserti.⁴⁷

⁴⁶ Tallinna Muusikaclu kevadkuudel – MI, nr 4/5, 1927, 70.

⁴⁷ Kodumaa. Kroonika – MI, nr 8/9, 1927, 146.

1928. aastal pöördus Jürme Kaarli koguduse juhatus poole palvega talle eesoleval suvel, peale laulupidu, kuuajalist puhkust anda. Seda aega soovis ta kasutada „selgroo muskliste reuma ravitsemiseks, mida põen juba talvest saadik“. Ta lootis, et koguduse juhatus selles talle vastu tuleb, seda enam, et ta „7 aasta jooksul ühtki kuud puhkust ei ole vajanud“.⁴⁸

1928. aastal jagunes koor kaheks, teist koosseisu hakkas juhutama sama kiriku organist M. Lüdigi. Põhikirjas „ülesvõetud sihid“ nägid koorile ette Kaarli kirikus jumalateenistuste kaunistamist koorilauluga, mille eest Kaarli kogudus muretses seltsile ruumid ja maksis koorijuhi palga. Suuremateks kontsertideks kujunesid seltsi poolt korraldatud J. Jürme kantaatide „Pärast õhtusöömaaga“ (1928) ja „Memento mori“ (1933) ettekanded Kaarli kirikus, pikemad sõidud olid kooril Rüga 1931. aastal ja Helsingisse 1934. aastal. Peale selle võttis koor osa kõigist Eesti üldlaulupidudest ja ka maakonna laulupäevadest. 1935. aastal laulis Tallinna Kaarli Lauluseltsi segakooris 70 lauljat.⁴⁹

1929. aasta märtsis kajastas ajaleht Eesti Kirik Jürme soovi saada Eesti koorijuhtide ühingu abil konsistooriumi toetust õppereisiks välismaale. Mingist reisist hiljem siiski ei räägita.⁵⁰

Orelisolistina esinemise võimalus oli Jürmel 18. aprillil 1929 Estonia kontserdisaalis, kus Eesti Koorijuhtide Ühing ja Eesti Akadeemiline Helikunsti Selts korraldasid heategevusliku kontserdi Tallinna linna Keskraamatukogu osakonna heaks. Kaarli Lauluseltsi koor osales ühendkooris.⁵¹

⁴⁸ TKKA AF I s 8 s 12. – Juhan Jürme koguduse juhatusel 1.6.1928, Tallinnas.

⁴⁹ Tallinna Kaarli Lauluseltsi 15. aastapäev – MI, nr 3, 1935, 71–72.

⁵⁰ Kiriku elu. Eesti Koorijuhtide Ühing – Eesti Kirik nr. 11, 14.3.1929.

⁵¹ Kaja nr 84, 12.4.1929. *Kuulutus. Suurim hooaja kontsert.*

Kaarli Lauluselts 1933. aastal.

H. Lepnurme hinnangul polnud Jürme repertuaar kunagi eriti suur, mänginud oli ta suhteliselt kitsast ringi n-õ selgeid lugusid ning ka improvisaatorina olnud Lüdigi märksa mõjusam.⁵² Kui vaadata laia tööpõldu organistina, koorijuhina ja muusikaõpetajana koolis, siis pole ka ime, et uusi teoseid orelirepertuaari eriti ei lisandunud.

1931. aasta Suure Reede õhtul, 3. aprillil, kandis Lauluseltsi koor Jürme juhatusel ette Mendelssohni oratooriumi „Kristus“.⁵³ Sama aasta novembris surnute mälestamise pühäl esines seltsi koor Jürme juhatusel aga liturgilisel teenistusel, mis kanti üle raadio teel!⁵⁴

1932. aasta suvel siirdus M. Lüdigi Pärnu elama ja lahkus Kaarli kiriku organisti kohalt. J. Jürme haigestus

1932. aasta jõuludeks ning Tartu Ülikooli koguduse laulukoori juht A. Karafin⁵⁵ kutsuti appi ja ta valiti M. Lüdigi asemele ka tööle.⁵⁶

1933. aasta alguses soovivad organistid Jürme ja Karafin 1928. aastal poolitatud koori taas ühendada. „Kuna mõlemad koorid kiratsevad meeslauljate vähesusel, siis leiame hädatarvilikuks, et need koorid saaksid ühendatud, sel puhul tuleks koorist kõrvaldada isikud, kes oma hääle ehk iseloomu poolest ei sobi koori. /.../ Peale nimetatud ühendatud koori jääks kirikule veel Noorte Koondise ja lastekoor, kes laulaks jumalateenistustel peale oma ülesannete ka päivil, millal koorilaul ettenähtud 2 korda päeva jooksul. Kuna organist Jürgenson senini töötanud

eelpool nimetatud kooridega, jääks need ka ühendatult edaspidi 2 korda nädalas tema hoolde. Noorte koondise ja lastekoor töötaksid vastavalt hra Karafini juhatusel. Mis puutub orelimängusse kirikus, tuleks kõik eesolev töö ühetasa poolitada.⁵⁷

Kaarli koguduse õpetajad tegid ettepaneku, et organistid juhataks koore aastakaupa vaheldumisi. „Peaks aga välja kujunema, et teine „noortekoor“ /.../ on arenenud, et ta suure koori kõrvale astub ülejäänutega. Siis võivad mõlemad organistid edasi töötada oma koori juures. Tuleva aasta algul selgub see asjaolu. Lastekoori töö oleks siiski ka organistide asi (mitte köstri töö). Sellest koorist kasvataks organistid endale liikmeid oma suurte kooride jaoks.⁵⁸

⁵² Randalu, 1996, 119.

⁵³ Pl, nr. 91, 2.4.1931 *Kuulutus*.

⁵⁴ Pl, nr 312, 15.11.1931 *Kuulutus. Kiriklikud teated*.

⁵⁵ Alfred Karindi (aastani 1935 Karafin) (1901–1969) oli helilooja, organist ja koorijuht.

⁵⁶ TKKA I Pastori kantsleil, 1 Kirjavahetuse toimikud nr 12. – A. Karafini kiri 25.1.1933; Kaja, nr. 275, 20.11.1932.

⁵⁷ TKKA I Pastori kantsleil, 1 Kirjavahetuse toimikud nr 12. – Jürgenson ja Karafin koguduse nõukogule 3.1.1933.

⁵⁸ Samas, – 4.1.1933.

Ka ajaleht Sõnumed kajastab 1933. aasta jaanuaris muudatusi Kaarli muusikaelus: „Senini oli vaid 3. pihtkonnal noortekoondise laulukoor, keda juhatas noor muusikamees A. Biltse. Biltse aga lahkus oma kohalt ka juba mõne aja eest. Kaarli koguduse juhatuse otsuse kohaselt moodustatakse nüüd koguduse kõigi pihtkondade noortest uus suur laulukoor, mida hakkab juhutama organist Karafin alates tulevast teisipäevast, mil peetakse ametlikult esimene lauluharjutus. Koguduse teine organist J. Jürgenson jääb juhutama koguduse segakoori.⁵⁹

Koguduse segakoori nime all mõeldi selles sõnumis Lauluseltsi segakoori. Aja jooksul kujunes Karindi noortekoorist heatasemeline Tallinna Toompea Kaarli kiriku-koor, mis tegutses 1. maist 1935 – 6. juunini 1940. Lauluseltsi koor kandis oma nime 1939. aastani ja jätkas siis Oratooriumikoorina Juhan Jürme käe all. Koorid tegid palju koostööd, näiteks 1933. aastal valmistuti koos Jürme „Memento Mori“ esiettekandeks surnutepühäl, 26. novembril 1933. Teose tellis ja kontserdi korraldas Kaarli lauluseltsi segakoor. Teksti autoriks oli Kaarli koguduse õpetaja Artur Sommer ja aluseks lõi Luuka evangeeliumist (Luuka 16:19–31), mis kõneleb rikkast mehest ja vaesest Laatsarusel.

Kohe kui kantaat sai valmis, hakkas Kaarli lauluselts seda õppima ja ettekandele tuli see esmakordselt surnutepühäl, 26. novembril 1933 Kaarli kirikus. Libreto järele esines helitöös ka inglite koor, kelle esinemise efektsust taheti tõsta erilise võtte abil – nimelt asetati naiskoor laulma oreli sisse ja reguleeriti siis juba oreliga helide tugevust. Ühtlasi saavutati sellega efekt, nagu oleks koor kuskil väga kaugel.⁶⁰ Lisaks Kaarli lauluselt-

⁵⁹ Sõnumed nr 12, 16.1.1933. Ümberkorraldamine Kaarli laulukoorides.

⁶⁰ Sõnumed nr 160, 27.7.1933 Naiskoor oreli-

Aruanne	
Tall. Kaarli Lauluseltsi poolt korraldatud vaimuliku kontserdi üle Kaarli kirikus 26. novembril 1933 a.	
Kredit.	
Pääsetähed:	1. Orkester: 29 inim. à 3,50 = Kr. 101,50 4 " à 4,- = " 16,- 1 " à 6,- = " 6,- = Kr. 123,50
a) 60 à 1 kr. Kr. 60,-	2. Solistid: Unt, Villard, Topman à 15,- = Kr. 45,- A. Karafin . . . " 10,- = " 55,-
b) 46 à 75s. Kr. 34,50 40 à 35s. " 14,- 4 kanta. " 48,50	3. Teavitööd:
c) 410 à 50s. ja 1 kanta 50s. 205,50	a) Pääsetähed 1530 tk. Kr. 6,25
d) 442 à 25s. ja 1 kanta 25s. 110,75	b) Kavad 700 tk. " 7,25
e) 109 à 15s. Kr. 16,35 " 18,85 10 à 25s. " 2,50	c) Aukutsud 50 tk. " 1,25
	d) Kuulutused väiks. 100. " 8,50 suured 100 " 8,75
	e) - " - Päevalehes " 14,-
	f) - " - Waba Maa " 4,50
	g) Tegulaste klišee " 6,-
	h) ETA tamm " 12,50 " 69,-
Kavad:	4. Kiriku valgust ja teenimine " 7,-
195 à 5s. Kr. 9,75	5. Preemid pääsetähe müügist " 10,05
276 à 10s. " 27,60	6. Koori nootide valmistamine " 10,-
6 à 25s. " 1,50 " 38,75	7. Orkestri - " - " - " " 32,20
	8. Autorikaarte ühingu tamm " 20,-
	9. Illused kulud:
	a) Nooripultride vedu Kr. 2,-
	b) Tempelmans " 1,50
	c) Lemmikud ja postm. " 0,76
	d) Kaarli kiriku pilt " 0,10
	e) Pakeri klambriid lmp. " 0,20
	f) Knopnad 1 kmp. " 0,25 " 4,81
	Konnu " 391,56
	Puhar ülejään " 150,79
	Bilans " 482,35
	Bilans " 482,35

Artur Sommer
õpetaja
26. nov. 1933.

Esimees: *Artur Sommer*

Ervali Raar
Laeur.

„Memento Mori“ esiettekande tulude-kulude aruanne.

si koorile olid kaastegevad Tütarlaste Kommertsgümnaasiumi õpilaskoor, tenor Al. Tamm, bariton E. Unt, bass J. Villard, tšellol U. Topman, oreli A. Karafin, konservatooriumi sümfooniaorkester. Muusikuid juhatasid J. Jürme ja U. Topman.⁶¹

Huvitav on asjaolu, et Kaarli Walckeri orel häälestati esmaesituse puhuks kõrgemaks, mis alghäälestuse säilides poleks saanud puhkpillidega orkestris kokku kõlada.

1935. aasta oktoobris korraldas

niledes. Huvitav võte vaimuliku töö ettekandmisel.

⁶¹ Waba Maa, nr. 276, 24.11.1933 Kuulutus.

Kaarli noorte koondis koos lauluseltsiga kirikus kontsert-jumalateenistuse, kus esinesid koor, orkester ja solistid. Ette kanti 11 Jürme koraali ja vaimulikku laulu. „Mainitud koraalid ja vaimulikud laulud on kirjutatud lihtsusega ning mõõdukusega. Harmonisatsioonis püsitakse kõlalise laheduse pinnal selle sõna otsemas mõttes. J. Jürgenson ei asu üllatama isepärasusega või eriliste haaravustega, kuid ta mõjus sümpaatselt /.../ Kui tooniandmise juures kõrgemas asendis tekkis paiguti karedust, siis see külg viimasel ajal on tunduvalt paranenud. Koori ülesastumisest jäi

KAARLI kirikus

Juhan Jürme
kantaat

Surnutepühal,
20.
novembril 1938. a.

Juhatab autor

«MEMENTO MORI»

(Mõtle inimene surmale — Libretto õp. Soomre'lt)

segakoori, naiskoori, solistide ja sümfoonia orkestri ettekandel

Tegevad:

Hra Piiskop Dr. B. Rahamägi — kõne
T. Kaarli Lauluseltsi segakoor
Pr. M. Pätsi lauluklassi ansambel — inglite koor
Alfred Miller — tenor

Eduard Hunt — bariton
Jaan Villart — bass
Alfred Karindi — orel
Riigi Ringhäälingu orkester

Algus kl. 8 õht.

Pääsmed: 50 s. ja 1 kr., õpilastele 25 s.

Trükkoda H. Lehtmetsa, Olevimägi 5. 12. 11. 38.

soodne mulje. Solistina J. Jürgenson esines oreil L. Boellmanni „Gooti süidiga“, mille eduka ettekande juures väljapaistvamaks kujunes kolmas osa.⁶²

15. aastapäeva puhul 1935. a. kirjutati: Lauluseltsi edasi tegutsemist noore helilooja J. Jürgensoni osavõtul tuleb lugeda peamiselt tema teeneks, kuna ta tüseda tegelasena on aidanud arendada seltsi põhikirjas märgitud sihtide taotlemist...⁶³

1936. aasta Suurel Reedel korraldi Kaarlis Jürme 1927. aastal kirjutatud kantaati „Pärast püha õhtusöömaaga“. Kaastegev oli riigi ringhäälingu orkester. Organist oli A. Karindi ja koori juhatab autor.⁶⁴

Sama aasta surnutepühal toimus Kaarli kirikus laialdase kavaga vaimu-

lik kontsert, millest võtsid osa Kaarli koguduse ühendkoorid ning tuntud solistid vaimuliku muusika alal. Ettekandele tuli L. Cherubini väike kirikukantaat „Taevas“ (In Paradisum), lisaks kanti ette rida päevakohaseid koorilaulu eesti vaimuliku koorilaulu repertuaarist. Juhatab Alfred Karindi. Soololauludega esineb meie tuntuim noortest lauljatest prl. Helmi Betlem, kes oma kõlarikka ja mahlaka häälega ja kunstiküpse tõlgitsusega on võitnud laialdase populaarsuse. Tšellosoolo ettekanded on usaldatud hra Udu Topmanni kindlatesse kätte ja oreliettekandeid sooritavad mõlemad Kaarli koguduse organistid Joh. Jürgenson ja A. Karindi...⁶⁵

1937. aasta sügisel alustati lauluharjutustega Tütarlaste kommertsgümnaasiumi einelaua ruumides. Hakati valmistuma J. Jürme äsjavalminud oratooriumi „Nebukadnetsar“ kontserdiks⁶⁶, mille esiettekande toimus

Jürme juhatusel rahvast tulvil kirikus palvepäeval, 9. märtsil 1938. aastal Tallinna Kaarli kirikus. Oratooriumi teksti „dramatiseeris“ Piibli järele J. Kaljuvee. Johannes Hiobi sõnul oli tekst oma kompositsioonilt õnnestunud ja küllalt vaheldusrikas.

„...Kuid liiga palju kerkis esile prassiv paganlik element, mis püüdis peaaegu matta enda alla lahenduse, s.o. lunastuse, millisel põhjusel oratoorium kohati ei olnud sobiv kirikus ettekandmiseks.“ Puht paganlikku kiidulaulu oleks tema sõnul võinud olla vähem. Hiob mõõnis, et „...muusikat arvustada ühe korra kuulmisega ja õiglasi otsusi teha on raske, kui tahad vastutada oma sõnade eest, eriti kompositsioonilisest küljest. „Nebukadnetsari“ muusika ülekaalus kaldus polüfoonilistele mõtetele, mis osutuski peamiseks põhjuseks, et see heliteos jäi algusest lõpuni värskeks, vaatamata ta pikkusele (ligi kaks tundi). Harmoonias jäi autor neoklassi-

⁶² Eduard Wisnapuu. Kontsertjumalateenistus Kaarli kirikus. – Uus Eesti, nr. 41, 28.10.1935.

⁶³ Tallinna Kaarli Lauluseltsi 15-nes aastapäev. – MI, nr 3, 1935, 70.

⁶⁴ Pl, nr. 99, 10.4.1936. *Kuulutus* „Pärast pühaõhtusöömaaga“ Kaarli kirikus.

⁶⁵ Pl, nr. 316, 21.11.1936 *Kuulutus*. Suur vaimulik kontsert Kaarli kirikus.

⁶⁶ Pl, nr. 236, 1.9.1937. *Kuulutus*. Tall. Kaarli

Lauluselts.

Kaarli Lauluselts XI üldlaulupeo rongkäigus 1938. aastal.

kalisele pinnale üldjoontes, olgugi et vahetevahel tarvitas ta ka modernsemaid kokkukõlasid. Koorid kui ka sooloosad olid meloodilised, olgugi et kohati rasked. Aga seda ei saa Hiobi sõnul pahaks panna, sest muidu pole see oratoorium, kui see pole raske. Eriti hoogne ja tõusurikas oli olnud koor: „Tooge viina! Söögem, joogem ...“

Tundub, et Joh. Jürgensoni muusikalisele iseloomule sobivad enam just vanatestamentlikud tekstid, mispärast autor on suutnud siin õnnestunult luua muusikamaailma vastavalt tekstile.“ Kaastegevad olid mezzosopran Mari Lang, alt Ludmila Oraw, tenorid Voldemar Paldre ja Gustav Triip, bariton Eduard Unt, bass Jaan Willard, orelil Alfred Karindi, Kaarli lauluseltsi ja Kaarli kiriku segakoorid, Tallinna Meestelaulu Seltsi kolmekordne kvartett ja Riigi

Ringhäälingu orkester.⁶⁷

Koori hääleseadjana töötas 1938. aastal E. Unt.

1938. aasta surnutepühäl kanti taas ette kantaat „Memento Mori“, milles peale koori ja solistide olid kaastegevad Made Pätsi lauluklassi ansambel ja ringhäälingu orkester autori juhatusel. Ettekanne kanti üle raadios ja seda kajastati mitmes ajalehes.⁶⁸

Aasta hiljem esinetakse toomkirikus juba oratooriumikoorina. „Kaarli Oratooriumikoor esitab eesti heliloomingust Härma, Topmani j.t. koorilaule. Kontsert-jumalateenistuse puhastulu läheb Ü. U. Hariduseltsi poolt ülalpeetava eraprogrammaasiumi heaks.“⁶⁹

⁶⁷ Johannes Hiob. Joh. Jürgensoni oratoorium „Nebukadnetsar“ – Eesti Kirik, nr. 11, 17.3.1938.

⁶⁸ Raadioleht 17.11.1938. Raadio: saatekavad.

⁶⁹ Uus Eesti, nr. 314, 17.11.1939. Kuulutus Ü. U. H. S. kontsert-jumalateenistus Toomkirikus.

10. märtsil 1940 toimus Tallinna Kaarli kirikus kontsert-jumalateenistus Tallinna Kaarli Oratooriumikoori 20. aastapäeva tähistamiseks. Kaastegevad olid J. Siimon ja A. Karindi orelisaatega. Oratooriumikoori juhatas helilooja J. Jürme. Joh. Hiob kirjutab arvustuses „Nimetatud koor algas oma tegevust 20 aasta eest Kaarli Lauluseltsi nime all, võttis oratooriumikoori nimetuse alles läinud aastal ja seda ka täie õigusega, kuna koor on väljapaistva edu- ga ette kandnud mitmed suuremad oratoorsed vaimulikud helitööd ja oratooriumid. Kaugelt suurema osa sellest ajast, ligi 18 aastat, on koor töötanud helilooja J. Jürme (end Jürgenson) juhatusel, kandes ette kõik tema suuremad kui ka vähemad helitööd. Võimetega koor on heliloojale väga tähtis tema arenemisel, millise teene ka kõne all olev koor on osutanud helilooja Jürmele, kes omakorda koorile on osutanud sama teene.

Pühapäevasel kontsertjumalateenistusel esitas koor түsedakõlalisel ilmekas ettekandes peajasalikult klassikute ja J. Jürme tuntud helitõid. Püstiseismisega mälestati surma läbi lahkunud liikmeid; koor laulis selleks eriti komponeeritud J. Jürme meeleolukat laulu „Neid mälestame“. Soovime juubilar-koorile ja tema juhile palju jõudu edaspidiseks edukaks koostööks.⁷⁰

Ka 1940. aasta märtsi-aprilli Muusikalehes kajastatakse 20. aastapäeva tähistamist: „Segakoor J. Jürme juhatusel esitas rea tehniliselt kaunis nõudlikke numbreid rahvusvahelisest repertuaarist ja dirigendi enese heliloomingust. Koori elus on viimasel ajal toimunud ümberkujundus sisulise түseduse sihis. Samuti ka vokaalset külge arendatakse suurema tähelepanuga. Solistina astus kultuurse esinemisega üles Jenny Siimon, saated sooritas kunstipäraselt organist A. Karindi.“⁷¹ See jäigi lauluseltsi üheks viimaseks suuremaks etteasteks. Nimetatud Muusikalehes on päevast ka mitmeid pilte.

1938. aastal lahkus ametist kõster Gustav Kasemets ja tema koht kuulutati vakantseks. Alates 1. jaanuarist 1939 otsustati ametisse võtta kõster-organist põhipalgaga 100 krooni kuus, millele lisandusid ametitalitustelt saadud tasud.⁷² Kolme kandidaadi hulgast valiti Harry Kõrvits ja ta astus ametisse 1. veebruaril 1939. aastal.⁷³

Saabusid rasked ajad. 1940. aastal muutus kirikutöösse suhtumine radikaalselt. Muusikutele tuli valida või vastutada elu hinnaga. Esimesena lahkus Alfred Karindi, kes

⁷⁰ Johannes Hiob Kirikumuusika. Tallinna Kaarli Oratooriumi koori 20. aastapäev. – Eesti Kirik, nr. 11, 14.3.1940.

⁷¹ Eduard Visnapuu. Ooper ja kontserdid. Tallinn. – MI, nr 3, 1940, 4.

⁷² TKKA Kaarli koguduse juhatusel protokollid 1938 – juhatusel protokoll 13.10.1938.

⁷³ Samas, – juhatusel protokoll 22.12.1938.

Kaarli Lauluseltsi lipulaul

vabastati organisti kohalt arvates 1. oktoobrist 1940. a. Seoses tema lahkumisega tuli kiriku laulukoor ja Oratooriumi laulukoor ühendada üheks laulukooriks. Koori juhtimine jäi J. Jürme ülesandeks.⁷⁴ Pea- ja liturgilistel jumalateenistustel ning nädala sees toimuvatel ametitalitustel mängis J. Jürme. Laste jumalateenistused ja pühapäevased ametitalitused jäid aga kõster-organist H. Kõrvitsa kanda. Piiblitundidel ja muudel kirikus ettetulevatel jumalateenistustel (äratusnädalad jne) pidid

⁷⁴ TKKA Kaarli koguduse juhatusel protokollid 1940 – juhatusel protokoll nr 115, 26.9.1940.

organist J. Jürme ja kõster-organist H. Kõrvits mängima kordamööda (äratusnädalad ja piiblitunnid jagavad mängijad omavahel pooleks).⁷⁵

J. Jürme palus, et teda vabastataks organisti ametist alates 1. detsembrist 1940. See ei toimunud tema vabal tahtel, vaid E.N.S.V rahvakomisariaadi nõudel. Koguduse juhatus avaldas temale tänu pika teenistuse aja kestel tehtud töö eest kirikumuusika ja laulukooride juhtimise alal.

H. Kõrvits kandideeris esialgu vabanenud organisti kohale, kuid juba mõne päeva pärast palus end

⁷⁵ Samas, – juhatusel protokoll nr 116, 10.10.1940.

Aleksander Kapp ja Juhan Jürme Tallinna Kaarli koguduse leeripühul. Palmipuudepäeva, 2. aprill 1939.

alates 4. detsembrist ka sellest ametist vabastada. Konsistoriumi paluti, et kõstri ametikoht „saaks kustutatud“. Vakantsle organisti kohale kandideerisid diplomeeritud helikunstnikud Edgar Arro ja Friedrich Stockholm. Organisti kohusetäitjaks valiti Edgar Arro palgaga 130 krooni kuus. Organisti abi kohusetäitjaks valiti Friedrich Stockholm palgaga 80 krooni kuus. Mõlemale lisandusid tasud eraametitalituste eest. Ametisse kinnitati nad alates 4. detsembrist 1940.⁷⁶

Peale sõja algust pöördus Juhan Jürme taas koguduse poole palvega tagasi saada endine organisti koht Kaarli kirikus. Ta kirjutas, et vaevalt nädal enne 1. detsembrist 1940 oli Hariduse Rahvakomissariaat talle teinud ettepaneku loobuda kas kiriku tööst või kooliõpetaja kohast, sest kommunistlikus riigis ei ole lubatud teenida ühel ajal mõlematel kohtadel. Jürme oli sunnitud valima majandus-

⁷⁶ Samas, – juhatuse protokoll nr 120, 12.12.1940.

likult tasuvama kooliõpetaja ameti, mille tasu oli enam kui kaks korda suurem. Mõni kuu peale koolitöö algust kutsuti teda Hariduse Rahvakomissariaati vastust andma selle üle, mispärast õpilased võtsid „Internationaali“ õppimisest loiult osa. Mõni päeva hiljem arreteeris Jürme kodus N.K.V.D. agent, kes teda Toompeal 2 tundi üle kuulas. „Et need ülekuulamised mulle ei meeldinud, siis kahetsesin vahest lahkumist kiriku teenistusest, kuid tagasitulemine sinna oleks olnud mul võimatu juba sel põhjusel, et mind ja minu tegevust kõikjal jälgiti. Veel üks „eksimine“ ja siis oleksin vastutanud juba oma eluga, nagu mulle mõista anti.

Möödunud suvel olin redus ning varjasin ennast maal venelaste mobilisatsioonist, mis mul ka õnnestus. /.../ Lootes kiriku praeguselt juhatusele oma koha tagasisaamist, julgen nimetada, et minu lahkumise palve esitamisel palusin aegade paranemise korral mind ametisse tagasi võtta, mille peale sain selleaegse juhatuse

poolt suuliselt jaatava vastuse. Minu lahkumise järele valiti minu kohale kõster ja teised organistid, kes minu teada kandsid ajutise asetäitja nime.

Oma organisti ameti kõrval olen võimeline korraldama ka vaimulikke kontserte ja kui leitakse olevat vajaliku asutama laulukoori ja sümfoonia või keelpilli orkestrit.⁷⁷

Organisti kohale kandideerisid lisaks Jürmele Herman Känd, Herbert Piirimets, Arnold Allvee ja Senta Arro. Juhatuse otsustas ajutise organisti kohusetäitjaks Edgar Arro asemel kuni selle tagasitulekuni valida tema abikaasa Senta Arro alates 1. aprillist 1942 palgaga 100 marka kuus.⁷⁸

1942. aasta sügisel kutsuti Jürme Tallinna Konservatooriumi vanemõpetaja kohale, aineteks kirikumuusika ja orel. Tema viimane kontsert oli 21. märtsil 1943. aastal Rakvere kirikus koos bariton Evald Ojaga.

⁷⁷ TKKA AF I, s 6, s 1. – Juhan Jürme koguduse juhatusele 13.1.1942.

⁷⁸ TKKA Koguduse juhatuse protokollid 1942 – juhatuse protokoll 12.3.1942.

Veronika Salm-Arder: „Töötasin algul masinakirja-praktika õpetajana. Pärast 1943. aasta pommirünnakut, mil Elfriede ja Juhan Jürme hukkusid, sunniti mind võtma üle vanemraamatupidaja töö. Elasin seda ränkraskelt üle, sest olime pr. Jürmega vaatamata sellele, et ta oli minu ema vanune, suured sõbrad. Sel päeval, kui järgneval ööl nad surma said, seisin ma just jutlemas masinakirjaklassi (endine lauluklass) ukse taga oma sõbra Arpad Arderiga, kui pr. Jürme oli koju minemas. Tal oli talvemantel seljas ja nahkkindad käes. Tavaliselt oli lahkuamiseks käeviibe, aga seekord tuli ta meie juurde, nõõpis kinda lahti, jättis meid kättpidi jumalaga ja ütles mulle: „Ole talle siis hea tüdruk!“ (Ta tundis mu sõpra, sest tema mees ja tolle isa olid kolleegid.) Päeval oli käinud Jürme noorem poeg Olaf kantseleis ja manguunud, et tema ei lähe koos perega „Estoniasse“, kus toimus isa konservatooriumi puhkpilliõpilaste kontsert, vaid tahab minna Nõmmele tädi poja juurde. Ema palus küll, et ta kaasa tuleks, poiss aga käis välja oma trumbi: „Kas sa tahad siis, et ma siin surma saan!“ Ema lõi käega ja poiss sai oma tahtmise. Öhtul kui keset kontserti tuli õhuhäire, jõudsid Jürmed koos vanema poja Rauliga oma koju Allika tänavale. Nende maja sai tabamuse. Poeg Raul sai aluspesu väel mööda veetoru välja, vanematest ei jäänud midagi, ainult üks hamba kuldkroon leiti tuha sõelumisel, mida arvati kuuluvat hr. Jürmele. Mu uues ametis pidin aina tõstma pr. Jürme käega kirjutatud pabereid ja elasin nii kaotusvalu mitmekordselt üle.“⁷⁹

Pölesid ära kõik tema käsikirjad ja ooper, mida ta tahtis teatri tarvis veel viimistleda.⁸⁰

⁷⁹ Tallinna Linna Tütarlaste Kommertsgümnaasium: Kommertskool 1937–48. (1954). Koost. Asta Männik-Kiitam Tallinn 1993, 35.

⁸⁰ Aleksander Veiderma (mälestused) – Tallinna Linna Tütarlaste Kommertsgümnaasium: Kommertskool 1937–48 (1954). Koost. Asta Männik-Kiitam Tallinn 1993, 11.

Helilooja minia Lea Jürme on meenutanud: „Oli 1943. aasta 25. märtsi õhtu. Vene lennukid olid ikka aeg-ajalt linna kohal käinud, kuid enne 1944. aasta 9. märtsi totaalrünnakut olid reidid olnud rohkem psühholoogilist laadi – rikuti öörahu, hirmutati inimesed varjenditesse ja visati umbropsu pommid, küllaltki harvu purustusi käisid linlased siis järgmisel hommikul ahhetamas.“

Seekord oli asi kurjem. Jürme abielupaar oli kontserdilt just oma Allika tänava teise korruse korterisse jõudnud ja puhkama heitnud, kui üheaegselt õhualarmiga süütepomm otse voodit tabas. Kodus oli parajasti veel vaid Raoul, kes pääses šokiga, mäletades vaid tulemöllu ning tüübklaverit, mis ühel hetkel katkevate keelte jubeda muusika saatel läbi põrandavarises. Ainus, millega isa ja ema identifitseerida suudeti, oli tuhasta välja sõelutud hamba kuldkroon... Leinatalitusele Kaarlisse viidi kaks sarka tegelikult tühjuna.“⁸¹

Hugo Lepnurm kirjutas: „Kui mina Tallinna Konservatooriumi tulim, oli ta Kaarli koguduse organist ja juhatas ka Kaarli lauluseltsi suurt, ligi 100-hingelist koori. Hakkasin käima kirikus tema kontserte kuulamas, eriti siis, kui esitati Jürme enda loomingu. Koor laulis ära vist kõik Jürme kirjutatud vaimulikud vokaalteosed. 1934. aastal kanti ette tema kantaat „Memento mori“ („Mõttele, inimene, surmale“) vaese Laatsaruse ja rikka mehe loo ainetel püüblis, 1938. a. oratoorium „Nebukadnetsar“ õige suurele koosseisule. Sel korral oli kirikus väga palju rahvast. Omalaadne oli ta „Hingekarjase palve“ kirikuõpetaja ametisse õnnistamise puhuks. Tol ajal oli kombeks kirikumuusikasse kanda sisse eesti rahvamuusika motiive. Eriti sihikindlalt tegi seda Enn Võrk, suurmeister oli Cyrillus Kreek. Sama oli iseloomulik ka Juhan Jürmele. Kuid ta erines teistest. Temal paistis

⁸¹ Randalu, 1996, 121.

see tulevat välja kuidagi nagu iseenesest, ilma selge sihipärasuseta temale omases isikupärasuses helikeeles, mille põhijoonteks oli minoorne helistik ja rohke subdominandi kasutamine. /.../ Loominguks püüdis ta ära kasutada iga sobivat momenti ja tal oli hea kontsentratsioonivõime. Mäletan, kirikus oli tal oreli kõrval väike lauake ning mõnikord, kui õpetaja pidas jutlust, istus Jürme selle taha ja pani kirja uut muusikapala.“⁸²

„Memento Mori“

Kaarli koguduse kontsertkoor on viimastel aastatel laulnud mõningaid Jürme teoseid, paari lühemat laulu ja osalenud kantaadi „Memento Mori“ kahel ettekandel 2023. aastal kevadel Tallinna toomkirikus ja sügisel Kaarli kirikus. Oma kogemustele toetudes võib öelda, et tema laulud ei ole lihtsalt lauldavad, aga on nauditavad oma harmoonilise ja polüfoonilise liikumise pärast. „Memento Mori“ kooripartiid on väga huvitavad, polüfoonia on kaasakiskuv. Teose ilmekat teksti toetab põnevalt läbikomponeeritud muusika.

Ka „Memento Mori“ partituur oli tulekahjus põlenud. Säilinud olid vaid kirikus olnud koori noodid, need on ka siiani Kaarlis alles.

1952. aastal tegi Pühavaimu kiriku organist Arnold Allvee Lepnurmele ettepaneku kirjutada uuesti ülejäänud partituur. Teose kuulmisest oli möödunud 18 aastat!

Hugo Lepnurm meenutas: „„Memento mori“ oli küllalt keeruline helitöö: peale koori teevad kaasa veel solistid, orel ja orkester /.../ 1934. a. kuuldust olid mu mälus säilinud ainult teatud üldmulje Laatsaruse ja Aabrami aariatest. Kirjutasin need uuesti, püüdes säilitada jürmelikku laadi. Rikka mehe aariast polnud aga peas enam midagi, uus variant on täielikult

⁸² Lepnurm, 1996, 20.

#784.52

Rukkirääk.
M. Under. Joh. Lürgenson.

Tempo di Valse. S. A. 1.

Te-re, te-re va rukki-rääk! Pime-si-

utsed juba jäl-le? Oled sa sama või on teid palju?

Oled sa üks või väib teid mitu? Näe, mina kuulensind sada

Inv. nr. 8721
MIM LIIK 1601

U-09

minu oma fantaasia. Õnneks polnud orkestri osa väga suur.⁸³

Sellel kombel esitati kantaati paaril korral hiljemgi, orelil mängis R. Uusväli.

30. oktoobril 1983 kanti toomkirikus ette teose 1. osa, laulsid toomkiriku koor ja Usuteaduse Instituudi õppekoor. Juhatas toomkiriku organist Jaanus Romandi, orelil mängis H. Lepnurm. Terviklikult kanti kantaat ette toomkirikus 25. novembril 1984 ja 27. märtsil 1988 samas koosseisus.

1980ndatel aastatel kasutusel olnud orkestripartiisid 2023. aasta esituse ettevalmistuse ajal ei leitud, viuldaja Meelis Vahar (1961–2024), kes pani kokku orkestri, taastas keelpillide partiid klaviiri ja seal olevate märkuste järgi.

Hugo Lepnurm, kes seoses „Me-

⁸³ Samas.

mento mori“ taastamisega on ilmselt kõige rohkem Jürme loominguga tegelenud, on öelnud: „Juhan Jürme muusikal oli/on oma kindel nägu, millel nii plagaalsete kadentside kui ka üldise minoorse kallakuga tugev eestipärasus.“⁸⁴

Looming

J. Jürme looming on rikkalik. Ta on kirjutanud oopereid, loonud teoseid sümfooniaorkestritele ja teoseid puhkpilliorkestritele ning ansamblitele (duod, triod, kvartetid ja kvintetid). Lisaks soolopillidele (orel ja klaver), aga ka vokaal- ja koorimuusikat ning instrumentaalmuusikat lastele.

Jürme suuremad tööd olid: ooper „Võõras veri“ (1937/39), oratoorium

⁸⁴ Randalu, 1996, 84.

„Nebukadnetsar“ („Prohvet Taaniel“) (1937), kantaadid „Pärast püha õhtusöömaega“ (1927) ja „Memento mori“ (1933), müsteerium „Eluohver“ (1932).

Avamäng-fantaasia (1926), Ron-do rahvaviisi „Ketra, Liisu“ teemal (1936) ja Avamäng c-moll (1938), Andante sostenuto tšellole (metsasarvele) ja klaverile, Sonaat c-moll klaverile (1925), kaks orelifuugit (c-moll ja h-moll) ning „Surmatants“ orelile.

Jürme on loonud ka lipulaulu Kaarli Lauluseltsile ja hünni Kaarli Gümnaasiumile.⁸⁵

Juhan Jürme loonud umbes 400 teost, sh 100 koorilaulu, soololaulu ning orelimuusikat.⁸⁶ Kaalukama osa Jürme loomingust moodustavad Pübli-ainelised vokaalsümfoonilised teosed: kantaadid „Pärast püha õhtusöömaega“ ja „Memento mori“ ning oratoorium „Nebukadnetsar“.

Suurem osa Jürme kooriloomingust on vaimulik. 1930. aastail valmis EELK Kirikumusika Sekretariaadi tellimisel 8 koraali. Avalikkus tunneb paremini Marie Underi sõnadele loodud koorilaulu „Rukkirääk“, millest on teinud seadeid muudele koosseisudele nii Jürme ise kui ka teised muusikud. „Rukkirääk“ puhkpilliorkestrile oli muuhulgas kavas 1938. aasta üldlaulupeol.

Välja pakutud suur hulk – 400 teost alles ootab avastamist. 1990. aasta leksikonis arvu pole märgitud. Infokeskuse lehel sain kokku 127 teost, sh mitmeid erinevaid „Rukkiräägu“ seadeid. Palju võis hävida, kuid nimetatud suur arv tekitab süiski kahtlusi: kust see pärineb? Jürme jõudis professionaalne muusik olla 20 aasta ringis ja tulekahjus hävisid ka kõik kodus olnud noodid.

⁸⁵ Riho Saard. „Põrmust tähtede poole“. Kaarli koguduse gümnaasium 1918–1936. Ühe ainulaadse kooli ajalugu. Tallinn 2022, 44.

⁸⁶ Pilliroog 2007, 210; Eesti muusika infokeskus.

Kaarli organistid II maailmasõja ajal

Friedrich Stockholm *jun* oli organisti kohusetäitjaks alates detsembrist 1940 ja määrati koguduse organisti ametikohale 9. märtsist 1944.⁸⁷

1. aprillist 1942 töötas organisti kohusetäitjana ka Senta Arro. Pöördelistel aegadel, 4. septembril 1944,

⁸⁷ Kaarli koguduse juhatuses esitis 20.3.1944 nr 90

andis F. Stockholm kirjalikult teada, et sõidab ajutiselt võib-olla pikemaks ajaks ära ning palus lahkesti Senta Arro tema äraolekul tema „aset täita“. F. Stockholm enam kunagi Eestisse tagasi ei tulnud ja oma muusikuteed jätkas ta läbi Saksamaa Austraalias. Juhatuses otsusega loeti ta Kaarli koguduse teenistusest lahkunuks alates 27. juunist 1945.

Alfred Karindi naasis koguduse töö juurde 1944. aasta 1. oktoobril, kuid pidi juba nelja aasta pärast siiski

tööst loobuma. 1950. aastal ta arreteeriti.

Koguduse organist-koorijuh

Piret Aidulo

Artiklis kasutatud materjale on kogunud ka Kaarli koguduse infojuht Külli Saard, toimetanud Riho ja Külli Saard.

Artikkel on ilmunud
ajakirjas Sulane nr 1/79
jüulilukuu AD 2024

JOHANNES JÜRGENSON (JUHAN JÜRME)

Helilooja, koorijuht ja muusikapedagoog.

Sündinud: 08/20.03.1896 Tallinn

Ristitud: 31.03.1896 Tallinna Jaani kogudus

Konfirmeeritud: 24.06.1912 Tallinna Jaani kogudus

Isa: Mihkel Jürgenson (05.02.1865 Maidla; Hageri khk)

Emma: Leena snd Alavina (24.6.1866 Kohila – 2.12.1932 Tallinn)

Õed-vennad: 1 Maria (01.12.1891 Tallinn – 1959)

2 Gustav (26.01.1894 Reval – 22.01.1919)

3 Michael-Leonhard (24.07.1898 – ?.08.1966)

4 Valter (12.02.1901 Tallinn)

5 Laina Juliane (19.09.1905 Tallinn – ?.08.1976)

Hariduskäik: õppis muusikat Anton Kasemetsa ja Peeter Süda juhendamisel, 1919–1925 Tallinna Konservatoorium (A. Topmani oreliklass), –1927 kompositsiooni (Artur Kapi klass), 1926–1927 Konstantin Tüرنpu nimelise kapitali stipendiaat.

Teenistuskäik: kinodes pianist, 1923–1940 Kaarli kog organist-koorijuht (1923 abiorganist, Kaarli Lauluselts), 1929–1942 muusikaõpetaja Tallinna Linna Tütarlaste Kommertsgümnaasiumis ja Tallinna Poeglaste Kaubanduskoolis, 1942–1943 Tallinna Konservatooriumi õppejõud.

Juhatas Kaarli Lauluseltsi koori kontserte, sh Börsi saalis ja “Estonia” kontserdisaalis, tema juhatusel esines koor vabaõhukontsertidel, Nõmme laulupäeval (1926) ja XI üldlaulupeol (1938). Koos ringhäälinguorkestriga esitati 1934–40 kantaat “Memento mori” (“Mõttele inimene surmale!”), mille partituur hävis Tallinna pommitamisel (Hugo Lepnurm taasta 1952 koori-, solistide ja orelipartiid, 1993 orkestratsiooni). Juhatas 1940 lauluseltsi 20. aastapäeva kontserti (solist Jenny Siimon, Orelil Alfred Karindi)

Looming: loonud umbes 400 teost, sh 100 koorilaulu, soololaule ning orelimuusikat. 1930. aastail valmis EELK Kirikumuusika Sekretariaadi tellimisel hulk koraale. Loomingu põhiosa on Piibliainelised vokaalsümfoonilised teosed: kantaadid “Pärast püha õhtusöömaega” ja “Memento mori” ning oratoorium “Nebukadnetsar”. Koorilaulud “Naljalugu” (“Tere, tibu-kene”) ja Marie Underi sõnadele loodud “Rukkirääk”.

Laulatatud: 21.3.1920 Tallinna Kaarli kogudus

Abikaasa: Elfriede-Vilhelmine snd Pölma (8.12.1896 Tallinn – 25.3.1943 Tallinn)

Lapsed: 1 Lea (10.5.1921 Tallinn – ?.5.1967)

2 Raoul (26.11.1924 Tallinn – 14.5.1987)

3 Olaf (1.12.1930 Tallinn – 17.8.1982)

Surnud: 25.3.1943 Tallinn (hukkus Tallinna pommitamisel NSV Liidu lennukite poolt)